

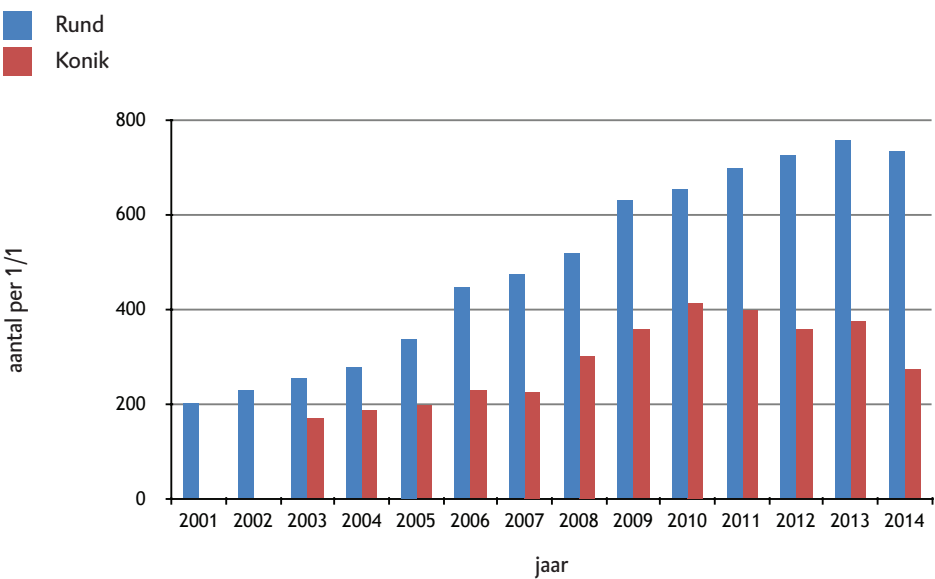
Dieren en gebieden

In 2013 ontwikkelde FREE Nature voor 25 verschillende opdrachtgevers in 29 gebieden met een totale oppervlakte van 2.700 hectare verrassende natuur. In Limburg groeiden de gebieden Grensmaas en Kempen-Broek fors in omvang. Samen met het Zeeuwse Landschap is gestart met de ontwikkeling van twee nieuwe gebieden in Zeeland waar in december de eerste kudde koniks zijn geïntroduceerd. Voor enkele kleine gebieden (De Horst in Limburg en het Geuzenbos en Distripark Eemhaven in de Rotterdamse Haven) was 2013 het laatste jaar dat FREE Nature het beheer verzorgde. FREE Nature dankt de opdrachtgevers hier voor de goede samenwerking in de afgelopen jaren.

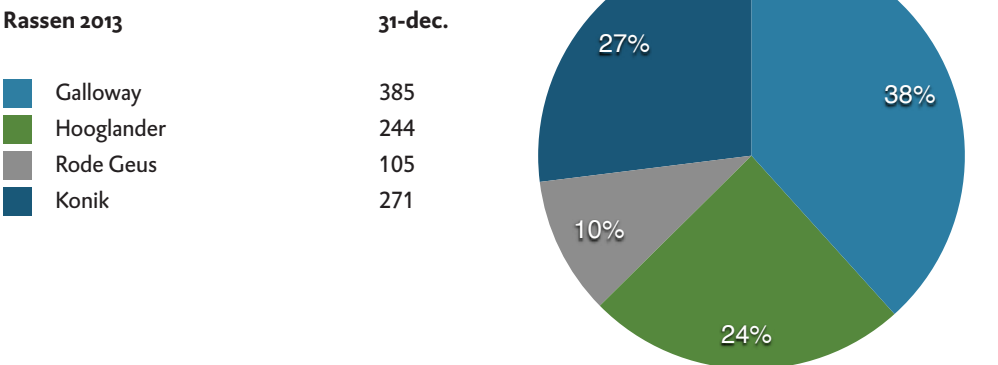
Voor het eerst in jaren is het totale aantal grazers binnen FREE iets afgenomen. Eind 2013 graasden er in totaal 734 runderen (757 eind 2012) en 271 koniks (371 eind 2012) in de gebieden van FREE Nature. Mede ingegeven door een aantal strengere winters, waarin in sommige gebied moest worden bijgevoerd, is de dichtheid in een aantal gebieden in het najaar van 2013 flink teruggebracht. Het totaal areaal begraasd natuurgebied is iets toegenomen.

Kuddeomvang Free

Jaar	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
aantal runderen per 1/1	199	228	252	275	335	445	473	517	628	654	698	723	757	734
aantal Koniks per 1/1			170	183	198	229	224	299	357	414	395	358	371	271

Grazers FREE 2013

Vrijwilligers en betrokkenen bij het Kempen-Broek

Op excursie bij Taoussen in het Kempen-Broek

Overige nieuws

Op 15 november is er een tweeling Galloway-kalf geboren in de Bisonbaai. Dit is de 15e keer dat dit voorkomt in de 20 jaar van FREE. Nooit eerder wisten beide kalveren te overleven in de vrije natuur. Ook dit keer was dit niet het geval, 10 dagen na de geboorte is besloten het tweede verzwakte kalf uit het gebied te halen en naar een kinderboerderij in Limburg te brengen.

Half oktober zijn twee Konik-paardenstaarten naar de vioolbouwer gebracht. Deze haren worden gebruikt voor strijktokken. Het blijkt dat op dit moment daarvoor speciaal paardenstaartenhaar uit Mongolië geïmporteerd wordt. Dit omdat die paarden daar extra sterke haren hebben die de juiste klank te weeg brengt. Helaas bleken de konik haren net te kort om te gebruiken voor een strijktok voor volwassen. Nu gaan ze ingezet worden voor een strijktokken voor kinderen. Of er echt muziek in die Konik-staarten zit is nog even afwachten...

Vrijwilligster Netty Roelofs van de Broekpolder is helemaal gek van de Schotse Hooglanders. Ze vindt ze zelfs zo leuk dat ze er speciale knuffels van is gaan maken. Deze zijn nu aan te schaffen via de Federatie Broekpolder (www.federatiebroekpolder.nl)

Financiën

In 2013 heeft FREE Nature haar rol als ontwikkelaar van 'Natuur op eigen benen' verder verstevigd. Door groei van bestaande gebieden is de opbrengst uit beheer van gebieden toegenomen terwijl ook de inkomsten uit verkoop van vlees groeiden. De directe kosten voor kuddebeheer namen ondanks de lange winter waarin moest worden bijgevoerd af terwijl ook de verwerkings- en verkoopkosten van wildernisvlees afnamen, waarmee de marge op verkoop van vlees verbeterde. De inkomsten uit cursussen en advisering namen zoals voorzien af. Er is over 2013 een positief financieel resultaat behaald van €46.231 (2012: €17.892). Het is verheugend dat de kernactiviteit van FREE Nature, het ontwikkelen van natuurgebieden met halfwilde kuddes, dankzij goede samenwerking met opdrachtgevers en de verkoop van Wildernisvlees financieel gezond is.

Tot slot

Er is een tendens naar grotere aaneengesloten gebieden met meer ruimte voor natuurlijke processen en een goede balans tussen inkomsten en beheerkosten. Dat is zonder meer een positieve ontwikkeling die past bij de missie van FREE Nature: 'natuur op eigen benen'. FREE Nature realiseert die missie zonder subsidie, door goed contact met opdrachtgevers om hen te helpen te voldoen aan hun eigen doelstellingen en verplichtingen. Planten, dieren en mensen plukken daar de vruchten van. Niet voor niets liggen belangrijke gebieden waar FREE Nature werkt bij grote steden: Rotterdam (Landtong Rozenburg), Vlaardingen (Broekpolder), Amsterdam (Geuzenbos), Den Bosch (Diezmondong), Nijmegen (Gelderse Poort en Beuningse Uiterwaarden) en Maastricht (Grensmaas).

In 2013 is de basis van FREE Nature versterkt en hebben weer meer mensen onze werkwijze leren kennen en waarderen. Vanuit deze basis wil FREE Nature de komende jaren samen met opdrachtgevers verder werken aan gebieden waar de natuur op eigen benen staat en waar mensen vrij kunnen genieten.

FREE Nature

Augustuslaan 36
6642 AB Beuningen

www.freenature.nl
www.wildernisvlees.nl
www.wolveninnederland.nl

Geconsolideerde Staat van baten en lasten			
	werkelijk 2013	begroot 2013	werkelijk 2012
Baten			
opbrengst (kudde) beheer	€ 478.938,-	€ 461.730,-	€ 441.452,-
opbrengst levende dieren	€ 17.544,-	€ 2.000,-	€ 22.815,-
opbrengst (wildernis) vlees	€ 236.156,-	€ 160.000,-	€ 219.954,-
opbrengst cursussen	€ 12.495,-	€ 18.500,-	€ 36.385,-
opbrengst advisering	€ 55.452,-	€ 50.000,-	€ 63.625,-
Totaal baten	€ 800.585,-	€ 692.230,-	€ 784.231,-
lasten			
organisatie kosten	€ 443.142,-	€ 435.730,-	€ 418.995,-
kosten (kudde)beheer	€ 221.618,-	€ 194.524,-	€ 227.064,-
kosten verkoop (wildernis)vlees	€ 83.479,-	€ 54.350,-	€ 103.439,-
cursuskosten	€ 6.115,-	€ 7.500,-	€ 15.260,-
inhuur derden/advies	€ 0,-	€ 0,-	€ 1.582,-
Totaal lasten	€ 754.354,-	€ 692.104,-	€ 766.340,-
Resultaat	€ 46.231,-	€ 126,-	€ 17.891,-
voorstel resultaatbestemming			
reserve calamiteiten	€ 0,-	€ 0,-	€ 7.500,-
continuïteitsreserve	€ 46.231,-	€ 126,-	€ 10.391,-
	€ 46.231,-	€ 126,-	€ 17.891,-
Geconsolideerde balans			
	12-31-13	12/31/12	
Activa			
Materiële vaste activa	€ 25.678,-	€ 14.995,-	
Vlottende activa			
voorraden wildernisvlees	€ 33.240,-	€ 15.174,-	
debiteuren	€ 52.865,-	€ 49.224,-	
overige vorderingen	€ 9.196,-	€ 6.697,-	
Liquide middelen	€ 245.725,-	€ 228.838,-	
Totaal activa	€ 366.704,-	€ 314.928,-	
Passiva			
Eigen vermogen	€ 235.441,-	€ 189.210,-	
Overige reserves	€ 7.500,-	€ 7.500,-	
Vreemd vermogen kort			
Crediteuren	€ 62.580,-	€ 46.451,-	
Overig vreemd vermogen	€ 61.183,-	€ 71.767,-	
Totaal passiva	€ 366.704,-	€ 314.928,-	

Jaarverslag Free Nature - 2013

FREE Nature ontwikkelt samen met opdrachtgevers en vrijwilligers gebieden waar de natuur haar gang gaat en waar mensen welkom zijn. Natuurlijke processen vormen het landschap. Grote wilde dieren zijn de ambassadeurs en vormgevers van deze gebieden.

In 2013 heeft FREE Nature samen met opdrachtgevers opnieuw stappen gezet om de natuur steeds een stapje meer op eigen benen te laten staan. 2013 was een bewogen jaar waarin veel is gebeurd. Financieel heeft FREE Nature, in deze roerige tijden, 2013 licht positief afgesloten. Dit jaarverslag geeft een beeld van de gebeurtenissen uit 2013. Voor het eerst in de bestaansgeschiedenis van FREE Nature zijn enkele medewerkers moeder of vader geworden van dochter of zoon: we mochten dit jaar maar liefst 3 jonge nieuwe 'vrijwilligers' verwelkomen. Zo was er zowel zakelijk als privé het nodige te vieren.

Schiermonnikoog, toekomstig leefgebied van onder andere de wisent

Wisent, rund en paard naar Schiermonnikoog

Wanneer alles volgens planning verloopt doen begin 2015 wisent, wildlevend rund en paard hun intrede in het Nationaal Park Schiermonnikoog. Al jaren groeien grote delen van het duingebied dicht met bomen en struiken, een bedreiging voor belangrijke flora en fauna van het eiland. Voor onder andere tapuit, blauwe kiekendief en velduil is een open duinlandschap van levensbelang. Mechanisch beheer zorgt nu voor het plaatselijk openhouden van het landschap, maar dit is geen duurzame oplossing. De herintroductie van wild levende grote grazers is bovendien een kostenefficiëntere werkwijze. Samen met ruim 30 belanghebbenden heeft FREE Nature in 2013 in opdracht van Natuurmonumenten gewerkt aan een begrazingsplan. 2014 wordt het jaar van de voorbereidingen, zoals het plaatsen van het raster, zodat in 2015 de dieren hun intrede kunnen doen. In eerste instantie wordt begonnen op een beperkt deel van zo'n 200 hectare. Zo kan ervaring worden opgebouwd en kunnen mensen en grazers wennen. Na vastgestelde evaluatiemomenten is het de bedoeling de begrazing stapsgewijs uit te breiden om uiteindelijk grote delen van het eiland te begrazen en duurzaam te beheren.

Zomers hoog water in de Gelderse Poort © Thom Buijsen

Cheque van Run Beuningen Run

Op 27 februari kreeg FREE Nature een check uitgereikt van de organisatie van de Run Beuningen Run. Deze cross run ging dwars

Barbecue met Wildernisvlees in de Beuningse Uiterwaard

Uniek zomers hoog water

Hoog water is niet iets vreemds voor de beheerders van FREE Nature langs de grote rivieren. Wel bijzonder is het wanneer dit midden in de zomer optreedt. In meerdere gebieden langs de grote rivieren werden de grazers in juni 2013 tijdelijk teruggedrongen naar een klein deel van hun leefgebied. Voor de Erlecomse waard stond een veerboot paraat om de dieren te evacueren. Achteraf bleek dit niet nodig, wel stonden de dieren hier gedurende 2 dagen op een klein eiland van zo'n 2 hectare. Na het hoge water bleef een laag slib achter in de uiterwaarden. Na een paar weken was daar niets meer van te zien en floreerde de begroeiing als altijd.

door de Beuningse Uiterwaarden. Van iedere deelnemer ging € 2,- naar één van de drie geselecteerde goede doelen. FREE Nature dankt de organisatie hartelijk voor hun bijdrage. Het geld is besteed aan een zomerse barbecue voor bezoekers en omwonenden. En zo zie je maar weer, natuur is voor iedereen om van te genieten.

Wolf van Luttelgeest © J. van der Linde

2013 jaar van de wolf

2013 is een bewogen jaar voor de wolf. Onderzoeksbureau Alterra kreeg de opdracht van de overheid om te werken aan een nationaal wolvenplan. Een plan waar vanuit WolvenInNederland veel input voor is geleverd.

Nadat er een aangereden wolf werd gevonden bij Luttelgeest in de Noordoost polder kwam alles in een stroomversnelling. In eerste instantie leek het alsof de wolf zelfstandig Nederland had weten te bereiken. Nadere autopsie toonde aan dat het dier zeer waarschijnlijk in Polen is geschoten en bij wijze van grap is neergelegd. Toch is het heel goed mogelijk dat de wolf al in Nederland is geweest. Vanuit de grensstreek in de lijn Enschede – Emmen zijn bij WolvenInNederland meerdere meldingen binnengekomen, helaas stuk voor stuk niet verifieerbaar. Maar binnen dezelfde regio, 30 km over de grens bij het Duitse Meppen, kon de aanwezigheid van een wolf wel worden vastgesteld. Op een militair oefenterrein werd een wolf gefotografeerd met een cameraval.

De coalitie van WolvenInNederland, waarvan FREE Nature een van de initiatiefnemers was, heeft zich in 2013 verder uitgebreid. Momenteel zijn de volgende organisaties hierbij aangesloten; FREE Nature, ARK Natuurontwikkeling, de Zoogdiervereeniging, Studio Wolverine, IVN, de Rewilding Foundation, en de KNJV. Samen blijven we ons inzetten om Nederland voor te bereiden op de terugkeer van de wolf en streven we naar een conflictarm samenleven van mens en wolf.

Winter bij de Schotse Hooglanders

Koniks in hun nieuwe leefgebied in Bulgarije ©Hristo Hristov, New Thracian Gold

Koniks naar Bulgarije en Frankrijk

Op steeds meer plekken in Europa kan je oog in oog komen te staan met wilde paarden. Dit jaar vertrokken er koniks vanuit Nederlandse natuurgebieden o.a. naar Bulgarije en Frankrijk om daar verder te verwilderen. De Bulgaarse koniks leven nu in de Oostelijke Rhodopen waar ze niet alleen in alle vrijheid leven, dus zonder raster, maar waar ze ook alert moeten zijn op wolf en beer. Dit als onderdeel van het project New Thracian Gold. De Koniks die naar Frankrijk zijn gegaan kunnen deze predatoren nog niet ontmoeten, maar ook zij maken onderdeel uit van een speciaal project. De komende maanden worden ze gefilmd door Galatée films in een productie over het Europese oerlandschap. Daarna kunnen ze in alle rust op z'n Frans genieten in oude boslandschappen.

Wildernisvlees

Wildernisvlees blijft nog steeds een smaakvol en geliefd product. Mede door de verkoop van wildernisvlees kan FREE Nature de beheerskosten beheersbaar houden. De omzet vanuit vleesverkoop over 2013 bedroeg zo'n € 236.156, ongeveer een kwart van de totale omzet. Toch blijft voor FREE Nature wildernis een bijproduct dat het gevolg is van onze werkwijze. Ons hoofddoel is werken aan zelfredzame natuur inclusief wild levende grote grazers. In 2013 zijn er 5 nieuwe afhaalpunten voor het wildernisvlees gekomen, in Amsterdam, Den Haag, Nijmegen, Amersfoort en Schagen. In totaal zijn er nu 14 afhaalpunten door heel Nederland.

Marc Buchner verantwoordelijk voor verwerking Wildernisvlees

Voor meer informatie of bestellen zie www.wildernisvlees.nl

Momenteel kan je wildernisvlees afhalen op de volgende locaties:

- Bezoekerscentrum Amsterdamse bos
- Bezoekscentrum Sonsbeekpark, Arnhem
- Landgoed Oostbroek in De Bilt
- Wijnkoperij Van den Hoogen, Den Haag
- EKO Tuinderij Land en Boschzigt, 's Graveland
- Bezorgdienst Zuid-Limburg
- Stoutenberg, Leusden
- Ooysedijk, Nijmegen
- Bezoekerscentrum Klein Profijt, Oud-Beijerland
- Praktijkschool Olympia, Rotterdam
- Crossfit, Schagen
- Het Aardappelpakhuis, Velp
- Bezoekerscentrum de Blauwe Kamer, Wageningen
- Wijchen

Galloway Naardermeer

Nieuw bij FREE Nature is de lokale verkoop van vers vlees van Galloway Naardermeer. Vooraf bestellen klanten pakketten vlees die men op vaste dagen kan afhalen. Vlees van Galloway Naardermeer komt gegarandeerd van dieren uit het gebied zelf en het vlees wordt vers aangeboden. www.gallowaynaardermeer.nl

Damhinde in de Amsterdamse Waterleidingduinen

Toekomst Damherten Amsterdamse Waterleidingduinen

In opdracht van Waternet heeft FREE Nature een verkenning uitgevoerd naar de mogelijkheid om Damherten uit de Amsterdamse Waterleidingduinen te vangen en te verplaatsen naar natuurontwikkelingsprojecten elders in Europa. Al jaren levert het hoge aantal damherten in de Amsterdamse Waterleidingduinen de nodige discussie op. Waternet zou graag overstappen op actief populatie beheer. Voordat hiertoe overgegaan kan worden zou het aantal dieren op een andere manier omlaag gebracht moeten worden. Vanuit meerdere plekken in Europa is interesse in de dieren getoond, terwijl meerdere ervaringsdeskundigen aangaven dat vangen en verplaatsen van damherten, mits goed uitgevoerd, goed en met beperkte kosten is uit te voeren. Vangen en verplaatsen heeft bovendien als voordeel de overgebleven dieren niet schuw worden en dus goed zichtbaar blijven voor publiek. Inmiddels is besloten om nu niet over te gaan tot vangen en verplaatsen.

Strengste winter sinds jaren

De winter van 2013 duurde maar en duurde maar. Tot aan begin april bleef het regelmatig 's nachts vriezen waardoor het voorjaar pas zeer laat op gang kwam. Voor sommige gebieden, zoals het Munnikenland bij Loevestein en de Diezemonding bij Den Bosch, betekende dit dat er voor het eerst sinds jaren moest worden bijgevoerd. Doordat de winter laat op gang kwam had dit ook zijn effecten op de flora en de fauna. Er ontstond nu plotseling een bijna continue stroom van nectar waardoor 2013 een goed vlinderjaar werd

Door de continue stroom van nectar werd 2013 een uitmuntend vlinderjaar

Relatiedag

De Broekpolder in Vlaardingen is een voorbeeld hoe lokale betrokkenheid bijdraagt aan de ontwikkeling van een groot natuur- en recreatiegebied. Vrijwilligersorganisatie de Federatie Broekpolder is al enkele jaren actief met het opstellen en uitvoeren van plannen die de Broekpolder een duurzame impuls geven voor zowel recreatie als natuur. Sinds het najaar van 2012 voert FREE samen met de Federatie Broekpolder het beheer over natuurkerngebied de Ruigte waar natuurlijke processen als begrazing en natuurlijke waterdynamiek het landschap vormen. Voor de kinderen is er speelbos het Klauterwoud. Kortom: de ideale locatie voor de Relatiedag 2013 met als thema 'wildernis midden in de maatschappij'. Zo'n 40 zakelijke relaties van FREE Nature werden mee op reis genomen naar projecten uit heel Nederland die de verbondenheid tonen tussen mens en natuur. Natuurlijk was er deze dag ook volop ruimte voor ontspanning, een leuk gesprek en een hapje en een drankje.

Het thema voor de relatiedag 2014 luidt `natuur op eigen benen.' Meer informatie volgt binnenkort.

Kempen~Broek

Kempen~Broek

In het Kempen~Broek werkt FREE Nature samen met onder andere ARK Natuurontwikkeling en Stichting Taurus aan de ontwikkeling van een grootschalig natuurgebied. ARK Natuurontwikkeling was in 2013 zeer succesvol in het uitbreiden van de natuurgebieden in het Kempen~Broek. Een belangrijke uitbreiding was ruim 100 hectare op de Loozerheide. In totaal wordt er nu 280 hectare in negen deelgebieden begraasd. De begrazing vindt plaats met Exmoor ponies en 'TaurOssen' van Stichting Taurus. De Taurossen zijn onderdeel van een project om een hedendaagse vervanger van de uitgestorven oeros te fokken. FREE Nature verzorgt voor ARK Natuurontwikkeling het kuddebeheer en de communicatie over de kuddes. Betrokkenheid van mensen uit de streek is onmisbaar bij dit werk. Het is prachtig om te zien hoe elke keer bij bijeenkomsten de tafel met betrokkenen langer en langer wordt.

Beheerder Wouter Slors aan het werk

Wouter Slors

Beheerder kuddes Naardermeer

Voor mij waren de hoogtepunten in 2013 dat ik met een stier alleen stond in een onbekend bos in Winterswijk. Hij was uitgebroken en we hadden beide geen idee waar we waren. Maar na een hele tocht door het bos heb ik hem toch weer bij de rest van de kudde gekregen en bovendien op tijd voor transport. Een ander hoogtepunt is natuurlijk het enthousiasme waarmee de verkoop van Galloway Naardermeer hier in de buurt wordt ontvangen. We hebben rond de 500 klanten aan ons kunnen binden.

Beheerder Fokko Erhart (l) met collega Wilbert Verriet (r) © HenkBaron.nl

Fokko Erhart

Beheerder Gelderse Poort

Mijn eerste hoogtepunt van 2013 was de waarneming van een overvliegende en een ter plaatse jagende Zeearend in de Klompenwaard. Op een vergadering een dag later werd ik meteen herkend als 'de waarnemer van de Zeearend.' Via Twitter had mijn berichtje de regionale krant gehaald. Bij het zomerse hoogwater besloten we na goed overleg met Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer en collega beheerders om de paarden op een eiland te laten staan in de Erlecomse waard. Bijzonder was dat daar totaal geen kritiek op is gekomen. Kennelijk heeft de extra voorlichtingscampagne goed gewerkt. Naar aanleiding van een oproepje in de lokale krant hebben zich in juni 15 vrijwilligers gemeld om te komen helpen in de Klompenwaard. Deze zomer zijn voor het tweede jaar op rij de Koniks de hele zomer in de Bisonbaai blijven lopen. Dit is bijzonder, want in de jaren daarvoor zijn de paarden standaard uit dit gebied gehaald vanwege de vrees voor overlast voor de badgasten.

Tanja de Bode

Beheerder Diezemonding Den Bosch

en beheerder / gastvrouw Munnikenland

Mijn hoogtepunten uit 2013 waren o.a. het overleg met de gemeente Den Bosch, waardoor we nu beter van elkaar weten wat we willen en gezamenlijk optrekken in 2014. Een tweede hoogtepunt is de verdere uitbreiding van de Diezemonding. Deze moet wel nog worden aangesloten met het bestaande stuk d.m.v. een dijkoversteek, maar hier gaan we binnenkort hard aan werken. Verder vond ik het transport van koniks naar Frankrijk een hoogtepunt. Onze meerwaarde (kennis van de groepen en de interactie) was hier overduidelijk doorslaggevend. En daarbij een mooie bestemming voor onze dieren! En tot slot het zomerhoogwater, waarbij ruim 200 kinderen (Expeditie Loevestein) hebben kennism gemaakt met de rivierdynamiek.

Tanja de Bode